

Jak nastavit dětem hranice

Základní životní řád a hranice určují dítěti jako první rodiče, ale jakou roli v tom hrají i učitelé a vychovatelé? Jak dítě nejlépe naučit, co je správné a co špatné? A co při výchově dětí zásadně nedělat? Jak postupovat, když se naše výchovné hodnoty neshodují s hodnotami rodičů? Viděno očima dětského psychologa.

PHDR. VÁCLAV MERTIN

Mluvit o etické výchově u malých dětí se může jevit jako zbytečné a nepřiměřené. **Svět dobra či zla** představuje pro nejmenší dítě výlučně (ne)naplnění osobního zájmu a potřeb. Malé dítě je neuvědoměle sobecké, a tedy často „nemravné“. Známe to z běžného života, v němž si dítě úzkost-

v příbězích o zvířátkách. Ty mají, na rozdíl od běžného života, velkou výhodu v tom, že hodnoty jsou představovány v křišťálově čisté, byť neživotné podobě. Ovšem i rodiče je v praktickém životě vedou k naplňování určitých „správných“ životních zásad, sdělují jim, co se dělá, a co nikoli, co je pěkné a co ošklivé, co se může dělat na veřejnosti a co patří do soukromí.

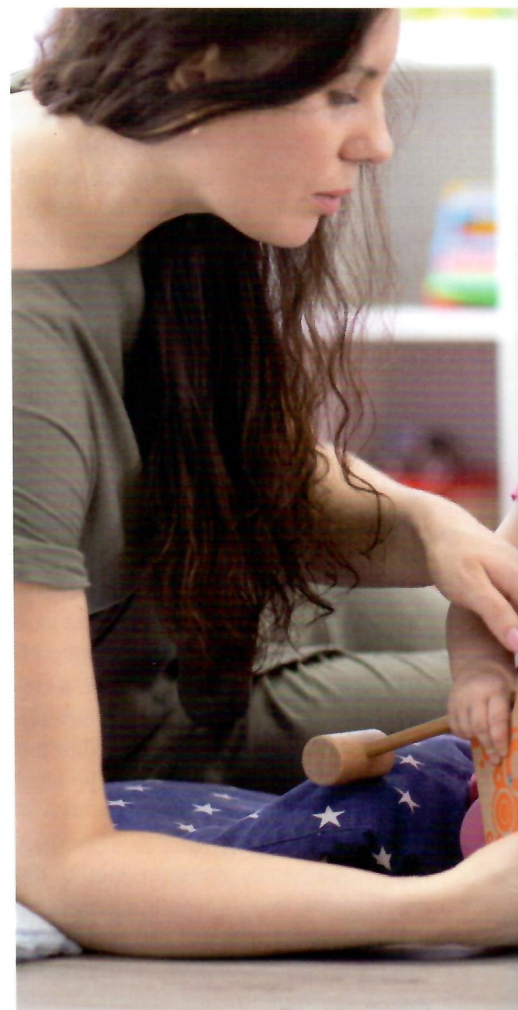
„**Při porušení pravidla dítěti nevyčítáme, ale snažíme se pomoci s nápravou, s vhodným řešením.**

livě střeží vlastní hračku a odmítá půjčit i tu, kterou zrovna nepoužívá, nechce se rozdělit o čokoládu, brání nám, abychom šli do práce, chce, abychom se mu teď hned věnovali, vehementně dává najevo nesouhlas, když mu odmítneme poskytnout sladkost před obědem.

Nastavování hranic a utváření režimu

Souběžně s tím se pozvolna seznamuje s vybraným **dobrem i zlem v pohádkách**,

Jde to pozvolna s větším či menším nátlakem, s mnoha selháními, ovšem někdy i s nečekanými příjemnými překvapeními. Rodiče (případně u starších dětí příslušná instituce) **nastavují dětem hranice chování** i jednání, společným životem vytvářejí nepsaná pravidla, více či méně účinně vymáhají jejich naplňování. Pro dítě tak postupně vzniká řád života. Nejdříve jde o řád rodiny, později i řád školky a širšího společenství. Týká se pochopitelně jak mravních banalit („chvilku počkáš, než dostane napít mladší sourozenec“), tak i o něco zá-

važnějších okolností („o čokoládu i jiné věci je třeba se podělit se sestrou, někdy i s cizím dítětem“, „obstaráme nákup nemocné sousedce“).

Současně má dítě možnost **pozorovat reakce nejbližších dospělých**, způsoby jejich jednání v nejrůznějších situacích, seznamuje se s jejich hodnocením různých životních problémů. Učí se tak praktické etické výchově neboli slušnému společenskému chování. Obvykle dítěti neříkáme, že je něco (ne)mravné, ale říkáme, že je to (ne)pěkné, že se to (ne)dělá. **I liberální styl s sebou nese řád.**

Zmínil jsem nastavování hranic a utváření režimu (řádu) u nejmenších dětí. Jistě dnes **nejsmo všeobecně tak striktní**, jako byli rodiče před padesáti šedesáti roky, kdy bylo doporučováno kojit a krmit

přesně v pravidelných intervalech, silný důraz byl kladen na trénink hygienických návyků a udržování čistoty, preferován byl hygienický, až neosobní přístup k dítěti nad emocemi a mazlením, bylo odmiňováno společné spaní rodičů a malých dětí. Výchovné postupy rodičů i dalších dospělých byly spíše autoritářské, ale ve většině rodin k jakémusi řádu postupně dojdou i dnes při všeobecně mnohem liberálnější výchově.

Bez řádu totiž **dochází častěji k chaosu**, nikdo nemá jistotu, co, kdy a jak se bude dít, což je zejména pro dítě krajně nevhodné. Dokonce i v těch rodinách, které propagují velmi volnou (liberální) výchovu (nebo snad až nevhodnou), která v jejich očích vytváří pro dítě nejlepší prostor k rozvoji všech potencialit, si ve skutečnosti vytvoří jakýsi implicitní pořá-

dek. Je ovšem pravda, že jim to někdy trvá o něco déle než v jiných dnešních rodinách nebo než bylo všeobecně běžné před desítkami let. Někdy v průběhu času totiž **musejí korigovat původní**

liberální přístupy, protože zejména při více dětech v rodině by jen máloco fungovalo. Ale ani dříve se požadované způsoby slušného chování u dětí neobjevovaly dobrovolně a okamžitě, ale spíše pod nátlakem.

Snažíme se tedy dovést dítě ke slušnému chování **podle aktuálních rodinných, školkových a společenských norem**, které nejsnadněji a nejlépe umožňuje jeho fungování mezi vrstevníky právě i ve školce a v dalších institucích, ale samozřejmě i doma, u babičky, snad i na písku či na hřišti.

Slušné chování jistě není automaticky totéž co chování a jednání mravné, ale tvoří jeho část, a navíc – někde se při výchově začít musí. Mravnost je totiž pro dítě nejen abstraktní pojem, ale i jednání, které je zatím často mimo rámec jeho chápání i reálného fungování. Takže pak skutečně začínáme s učením toho, že některé jednoduché věci neděláme, jiné jsou naopak velmi pěkné. Že i hračky bolí, když s nimi nezacházíme šetrně. Že se zdravíme, a když něco dostaneme, poděkujeme. Že je pěkné dostávat dárky, ale vymýšlet a dávat dárky druhým je někdy ještě radostnější. Odkazujeme dítě leckdy **na vlastní příklady**: „Já ti taky neubližuju, nekřičím na tebe, neberu ti bez dovolení tvoje věci.“

Důležité je vysvětlovat a oceňovat

Někdy máme ambici, aby dítě pochopilo, že je správné, aby jednalo určitým

Jakým způsobem dítě vést?

Již jsem zmínil osobní příklad rodičů, učitelek v mateřských školách, dalších blízkých dospělých osob i veřejnosti, médií či her, které dítě hraje. Pochopitelně **instruujeme dítě i slovně**. Vhodné chování jsme s to vymoci od dítěte i bez osobního příkladu, ale samotné izolované slovo či hrubý nátlak mají jen omezenou sílu. Mnohem víc pak **musíme využívat příkazy a zákazy**, případně trestání.

Větu ztratím o příkladu různých seriálů pro děti, ve kterých se hrdinové chovají nemravně – dítě od nás musí cítit (a měli bychom mu to občas připomenout), že jde o film, ale v životě to takhle nechceme a ani to tak není.

Kdy začít?

Už hodně malé dítě učíme – většinou zcela nezáměrně – čekat na uspokojení některé i jednoznačně oprávněné potřeby. Podporujeme zároveň soucit se zvířátky, podporu slabých, pěkné jednání s hračkami i s dalšími věcmi doma i ve školce, respekt k vlastnictví druhých.

Už předškoláka učíme, aby nenechával téct vodu bez užitku, nesvítit zbytečně, nezahazoval jídlo, pozdravil, poprosil, když něco chce, a poděkoval, když to dostane.

Důležitá je přitom trpělivost, laskavost a mnohonásobné opakování. A důslednost. Nesmíme znervózňt a rozčilovat se, když se dítě rychle neučí podle našich představ, když tedy dělá chyby, a **znovu a znovu musíme opakovat** a vymáhat naplnění požadovaných principů.

Nějakou dobu trvá, než je dítě zvnitřní a začne se podle nich chovat bez naší velké připomínky. I tak jsme neustále připraveni mu připomenout, když něco zapomene. Při porušení pravidla dítěti **nevychytáme**, ale snažíme se pomoci s nápravou, s vhodným řešením.

způsobem – a hlavně proč to má být právě tímto způsobem. Takže mu **vysvětlíme všechny souvislosti**, uvedeme příklady, diskutujeme s ním. Rozhodně to není špatný přístup, ale neměli bychom příliš spojovat pochopení s reálným chováním – dítě leccemu rozumí, má i potřebnou znalost, samo vše vysvětlí, ale stejně se zatím podle toho nedokáže vždy chovat.

Chyba je, když dospělý na pochopení spolehne a pak se zlobí, je zklamaný, že dítě pravidlo opět poruší, pokládá dokonce jeho jednání za nemravné. Na druhé straně rozhodně není vhodné, když naplnění určitého pravidla vymáháme, aniž bychom dítěti vysvětlili, proč je žádoucí tak jednat.

Dítěti bychom měli **ukazovat svět, jaký by měl být**, nemusí být seznamováno v plném rozsahu se syrovou a leckdy nesmírně komplikovanou a někdy i nemravnou realitou života. Nemusíme mít obavy, že jednou v dospívání či dospělosti utrpí šok z toho, že svět je také jiný. Že není tak pěkný, jak mu dosud nabízel rodiče a další blízcí, případně příběhy pro děti. Od útlého věku totiž vnímá i samo zažívá řadu situací, které nejsou úplně v souladu s proklamovanými zásadami dospělých a negativně dopadají i na dítě.

Zejména blízcí dospělí však mají v prvních letech života dítěte (zhruba do puberty) výhodu, že dítě vnímá většinu jejich postupů pozitivně, pokládá je v zásadě za správné (byť v dané chvíli nejsou správné a ono samo není spokojené) a podřídí se jim.

Již jsem zmínil, že slušné chování nepřijde samo sebou ani pouze jako následek našeho přesvědčivého a opakovaného výkladu. Je třeba je **neustále vymáhat a následně oceňovat**. Platí to i pro činy zcela samozřejmé. A v této souvislosti je třeba všem vychovatelům

„Abychom děti řádně vedli k pravdomluvnosti, nesmíme je za ni trestat ani v případě, že dojde k nějakému přečinu.“

připomenout důslednost. Vždyť slušné (mravné) chování je svým způsobem návyk až stereotyp. Jinak řečeno společenská konvence. Při přestupku není vhodné moralizovat, vyčítat, připomínat dítěti prohřešky z minulosti. Za nevhodné pokládám, když dospělí dělají z přestupku věc veřejnou a před ostatními dětmi či dospělými hlasitě vytýkají dítěti, co provedlo nebo neudělalo dobře. Vypa-

dá to, že zveřejněním vlastně brání sami sebe před případným odsudkem ostatních. V některých případech je vhodné myslet na blízcí se možnou náročnou situaci a **dopředu připomenout dítěti**, aby pozdravilo, aby nezapomnělo poděkovat, aby nedělalo to a to. Je to intimní záležitost pouze mezi dospělým a dítětem. V tomto případě bych rozhodně neuplatňoval ani ve školce jinak docela dobré pravidlo šířících se vln, při kterém upozorňujeme jedno dítě, ale ve skutečnosti sdělujeme všem. Důslednost by však neměla být komisi, ale chápající, laskavá, vlídná i trpělivá. Máme na mysli, že chceme dítě naučit pravidla a používat zásady na základě vnitřního rozhodnutí, a nejen v situaci, kdy jsme přítomni, a dítěti tak hrozí při přestupku nebezpečí potrestání.

Možnosti mateřské školy

Neměli bychom proto zapomínat, že máme ambice dovést dítě k již zmíněnému zvnitřnění pravidel a zásad. Honosně bychom řekli, že vedeme dítě, aby si **vytvořilo vlastní svědomí**. Nejprve pochopitelně přichází zvnějšku. Současně je však žádoucí dovést dítě k tomu, aby se chovalo stejným způsobem i mimo náš bedlivý dohled. Nesmírně obtížné pro dítě je, když se má rozhodovat mezi vlastním prospěchem a naplněním některé mravní zásady.

Mateřská škola má více možností, jak posilovat mravní povědomí u dětí. Musím konstatovat, že se jí to spíše daří. Používá **prakticky stejné principy a postupy**, jež jsem uvedl pro rodinu. Na prvním místě jde jako obvykle o příklad samotných učitelek, které se v běžném provozu chovají k dětem i rodičům slušně a vlídně, byť sebevědomě a s vědomím vlastní odborné kompetence.

Platí to zejména pro případy, kdy se něco stane, dojde k nesouladu mezi samotnými dětmi, dítětem (rodiči) a učitelkou. Ona ukazuje všem, jak lze podobné situace řešit. Ve školce **jsou vytvářena a uplatňována explicitní pravidla** jako

Pokud však dítě vidí, že jsme zaměřeni na nápravu škody, nebude se příště tolik bát přiznat. I tak je pro dítě stále velmi obtížné mluvit pravdu.

Velmi vhodné je **učit děti soucitu** – ideální je začít se zvířátky.

učitelkách specifické postupy. Učitelky mohou uznávat, že kluci jsou akčnější, živější, hlučnější a k pranicím nemají daleko, ale to neznamena, že budou nečinně přihlížet, když se perou, jsou agresivní na dívku nebo, podobně jako někteří rodiče, krčí rameny, vždyť jsou to kluci! Co tedy mají dělat?

Není žádný důvod narušovat způsoby rodičů a vychovávat je, leč pro školkou platí školková pravidla, že se ráno všichni přivítáme, při odchodu rozloučíme, když něco chceme, poprosíme atd. Je pochopitelné, že školka musí předcházet a bránit projevům agrese. Učí děti řešit konflikty **jiným způsobem než násilím**. Postupem doby učí dítě rovněž soucitu – jednodušší a pro dítě srozumitelnější mi přijde učit nejprve soucit se zvířátky.

Neměli bychom zapomínat, že umět anglicky, ovládat ICT či mít bohaté znalosti z různých oborů je důležité, ovšem bez souběžné mravnosti tyto znalosti a dovednosti poněkud ztrácejí smysl. ■

Autor je dětským psychologem.

” Je žádoucí dovést dítě k tomu, aby se chovalo stejným způsobem i mimo náš dohled.

např. „nebereme věci druhých dětí bez jejich výslovného dovolení, případně bez dovolení paní učitelky“, „když někomu něco uděláme, omluvíme se“ a řada dalších. Učitelky dbají na jejich naplňování a musejí hledat řešení při jejich porušení.

Vedeme rovněž dítě k tomu, aby mluvilo pravdu. Jen musíme dát pozor, abychom je **za pravdu netrestali**, aby se mu tedy „vyplatila“. Důležitější je totiž pravdomluvnost než fakt, že došlo k nějakému přečinu. Ten jistě také odmítneme.

Odlišný pohled rodičů

Někdy ovšem mravní normy prosazované a podporované školkou narážejí na to, že rodiče vidí záležitosti jinak. Některý rodič podporuje mnohem výraznější sebeprosazení dítěte, než je v kolektivu třídy vhodné a možné. Jsou rodiče, kteří ponechávají plně na dítěti, jestli pozdraví, poprosí, poděkuje, jsou velmi tolerantní vůči jeho agresivnímu chování vůči ostatním dětem, neřeší příliš, že si vezme něco, co mu nepatří, vymáhají na

INZERCE

VZDĚLÁVEJTE SE Z POHODLÍ DOMOVA ČI SBOROVNY.

EDUARDO PŘINÁŠÍ ŠIROKOU NABÍDKU
PRAKTICKÝCH **E-LEARNINGŮ** A **VIDEOKURZŮ PRO ŠKOLY.**

www.eduardo.online